

DOSIJE 64

*Predestinacija je fenomen koji tumače mistici, kaže Haim Popović dok sedimo u njegovom ateljeu, smeštenom na jednom od beogradskih bregova s atributom životinjskog imena. Moj prijatelj je isti onakav kakvim sam ga i upoznao pre toliko godina – esteta, večno zaljubljen u svoje telo poput kakvog Mikelandelovog modela ili svog slavnog prezimenjaka, slikara Ljube Popovića, iz mlađih dana, iz onog doba u kojem drugi oblici umetnosti još uvek bejahu pupčanom vrpcom spojeni sa svojom sestrom literaturom i kad jedni iz drugih proishodiše mešajući se i udvajajući, kao iznikli iz jednog tela, ako to oduvek i ne bejaše samo jedno telo, samo jedan te isti izvor, onog doba, kažem, u kojem je svet još uvek imao svoje strane, a svetlo osvetljavalo tamu. (Izdanak porodice s dugom policijskom tradicijom na koju je, činilo mi se, oduvek bio ponosan, još je imao brojna poznanstva i veze koje su preživjele nakon pogibije njegovog oca u nekoj *akciji*, javljali su mu se s raznih strana države različiti sumnjivi tipovi maskirani u prodavce cveća, crkvenih relikvija ili slikarskog materijala, nudeći različite, često beskorisne informacije, fotografije i tonske snimke. Bio nam je moćni izvor biografskih pojedinoosti o devojkama kojima smo se udvarali – kroz nekoliko dana dolazio bi ulickani crnogorski kicoš donoseći*

nam njihove fotografije, telefonske brojeve i adrese, kao i snimke prevara, incesta i sodomije, a jednom prilikom smo sred bašte nekog restorana posmatrali album s fotografijama čuvene beogradske lepote u obljudi sa svojim ljubimcem, jednim lepim rasnim vučjakom. Završio je slikarsku akademiju u vreme kad sam došao na studije u Beograd, bio je podjednako opčinjen mistikom, spiritizmom, obaveštajnom delatnošću i svim oblicima umetnosti, a ta opčinjenost nagonila ga je na mahniti rad na svim pomenutim poljima, što je u krajnjoj konsekvenci, kod njegovih sagovornika, stvaralo utisak duboke erudicije. Na kraju krajeva, utisak u potpunosti opravdan jer *znao je sve i razumeo sve.*) Seditmo na tom *pernatom bregu*, u ateljeu nalik na gnezdo ptičje, i razgovaramo posmatrajući slike. Usred je neke *zelene faze* – konji su zeleni, ljudi zeleni, sve vrišti hlorofilnozelenom bojom s površine njegovih platna. U tom ambisu akvamarina i hlorofila, izdvaja se, udvaja i utrostručuje figura pogurene žene, starice obasjane zelenom svetlošću koja kao da najavljuje pokolj i smrt. Starica je sred jedne slike polegla po daskama što leže prebačene na zemljanoj zaravni raskopane, međutim, još nezatrpane rake, lice joj je svedenih linija, izraz strogo usredsređen na ono što se događa ili, tačnije je reći, ne događa dole, na dnu pripremljenog smoničavog groba. Gledam tu i druge slike namah zamukao, ne komentarišući ih, zgromljen njihovom evanzivnom sugestivnošću. Sedam je godina kako nisam boravio u Haimovom ateljeu – retko navraćam u Beograd. Voleo sam na tim ulicama jednu ženu, kao prvi čovek prvu ženu što bi mogao voleti – kad je otišla, otišao sam nekud i sâm. Ko promine tim ulicama voleći silno, taj se na njih šale ne vraća. Seditim tako ćutke gledajući u rogate; sedim ćutke gledajući

u glavate... *Kao da juriš nekud u sebe i navlačiš reze za sobom*, čujem svog prijatelja kako mi zabrinuto govori dok osećam gorak ukus uljane paste na nepsima. Prošlo je više od dvadeset godina otkad sam mu sred bele noći probdevene u nekoj kafani, možda je to bilo u *Prešernovoj kleti* ili *Kod dva bela goluba*, ne sećam se jasno noći onih dana, pripovedao o priči pročitanoj u listu *Politika*, u broju objavljenom pre nego što će požar Drugog svet-skog rata zahvatiti Balkan, i o devojčici koja zuri kroz *tminu*, u prostor u kojem ne vidi drugo do pokolj i smrt, valjda identične onima koje te večeri gledamo na Haimovim slikama. O Geni Vila, devojčici iz priče od pre sedamdeset i više godina na koju se ponovo vraćamo te večeri, sedeći kao u gnezdu navrh beogradske hridi, i o zanimljivom događaju koji će omogućiti da mi ta povest dopadne šâka, takođe. Židak fijuk vetra udara u prozore sobe kao glogova šiba, napolju se zgušnjava sumrak poput vlažne gline što se suši na tocilu. *Živeli*, kaže Haim podižući čašu. Već godinama pije samo beli međaš. *Belo vino nosi bele misli, crno samo tamnu pastu*, kaže slikar u poodmakloj fazi svog stvaralačkog ciklusa, stanju nalik valjda na božje pred obznan sveta. (Ti se likovi javljaju slikaru, posve će biti, odnekud iz dvorane duša – svakojakih ima. Eno ih gde jašu demonske velosipede na dva rasparna točka, rogate spređa i pozadi, eno ih sa dečjim elefantičnim glavama na telu starica kože rapave kao sargija, eno mornara s jednom rukom, s pola tela uzduž pa naviše, na palubama brodova što plove dopola blatom – otpola vodom, pri dnu slike piše čitko: *Polovična posada*...) Gena Vila, jedanaestogodišnja devojčica, putuje vozom. Rasparni zvuk točkova vagona bubnja joj u opnama ušiju (posve će biti da je tako), Gena putuje sa svojim ocem. Ispred nje se pomiče zid njenog budu-

ćeg života, u njoj stoji njeno vreme. Rođena je na Malu Gospu, 8. septembra (rujna) 1927; od svoje pete godine često ugleda lik čoveka nalik svom ocu; čovek s bradom ide ispred nje pokazujući joj predmete i lica na slikama. Lica su često izobličena od bola, blatna ili krvava, slike su sapete i zapretene, neraznatljive, potrebno je vreme da bi ih sagledala u jasnim obrisima. Gena ih ne razume, ne shvata poruku njihovog prisustva. Dete gviri kroz ključaonicu, stoji sakriveno iza drveta i gleda, eno ga, viri preko zida. S pet i po vidi svoju komšinicu Roži kako rađa zdravo muško dete, ime mu u listinama ugleda, ime bejaše upisano krasnopisom: *Eden*. Otac je prekorlačio preko praga, tek što bejaše u kuću kročio, Gena mu potrča u susret, reče: *Roži će roditi dijete, Eden će mu nadjenuti ime!* Ali Gena počinje iznenada da plače, suze joj se dvoje, utrostručuju na obrazima, bujica plača odnese je i grči na krevetu. Roži ima odlive, Gena vidi krv na postelji i kroz jecaje govori ocu: *Roži će umrijeti... Strah me je, oče, Roži je mrtva!* Biće to prvi dokaz Geninog predestinirajućeg pogleda u budućnost. (Haim stoji preda mnom i pred jednom svojom slikom, među prstima mu je četka umrljana bojom. Pokazuje glavu jedne devojčice poprskanu kapljicama boje kao žabljom sluzi. Haim Popović kaže svom prijatelju: *Ko predestinira, taj često apstinira od života, povlači se nekud u sebe, katkad svojom voljom, a pokatkad i voljom društva.*) Devojčica vidi mrtve. Govori kroz nos, šušketu kroza zube. *Roži će roditi dijete, a potom i umrijeti, saznaćemo.* Sahraniće je pod trnovitim žbunom gloga na groblju u predgrađu Karlovca. Na sprovodu tela do konačišta biće stotine duša u pratnji. Ožalošćeni svatovi behu u crnini *do zà vrät.*

Ono što je za tebe mistično iskustvo, za mene je tek logičan sled događaja, scenario pisan rukom života koliko i

tajanstvenim izborima osobe koja korača – što su samo tri imenovanja istog fenomena. Došao si ovde na moj poziv, nisi bio u ovom ateljeu sedam punih godina, nismo se udaljili jer naše prijateljstvo ne počiva na kratkovekom koristoljublju, nisi mi posvetio nijedno svoje delo, nisam ti poklonio neku od svojih slika, možda su ti previše tamne za zid u ovom času, potrebna ti je drugačija okolina, lekoviti svet prepun radosti u kojoj će tvoja tama moći da se ublaži i na neki čudesan način nestane. Kao i meni, tebi su potrebne žene koje će ti dati radost igre i smisao života, jer nemaš ambicija izvan ljubavi, tvoj svet se hrani isključivo njom, a to i jeste smisao bavljenja umetnošću. Sećam se dana kada smo se upoznali, emajliranih limenih pepeljara u restoranu Putnik, kakve su se u ono vreme još uvek mogle naći zajedno s kariranim stolnjacima, koji danas u nekoj vrsti nostalgičnog vica ponovo ulaze u modu, i zavesama nalik na posmrtni pokrov – tvoja nervozna ruka uporno je tresla ugašenu cigaretu o olupanu ivicu piksle, o, da, dragi moj, bio si polovina čoveka tad. Koji je bio konkretan razlog tome, sećaš li se? Nešto o čemu nikada nikom nisi prozborio ni reč i za šta mi je bio potreban višemesečni trud kao i sva ona rđava votka koju je konobar u jednoj drugoj kafani, Poslednjoj šansi, vadio posle fajronta odnekud s dna sudopere, iza kanistera sa sonom kiselinom i govnama umazanih četki za ribanje čučavaca koje je tu sklanjao 'da ih ne bi pokrali Cigani – došli su zadnji sati, kradu mi i govnave četke', urlao bi kad god bi se zapio s nama tim pićem što su ga pravila dva imenjaka (dva Ivana iz Sremskih Karlovaca – izvesni Nemas, neispucani patron sremskih folksdojčera, Bömiler mu je prezime, i neki Stijačić, ranije već krivično gonjen zbog iste stvari u Nišu, mada je prvi put bila u pitanju lažna šljivovica) razblažujući vo-

dom špirit u kadi koju su rashodovanu našli na Fruškoj gori i dovukli noseći je barabar nad glavama kao čamac, sve posrćući kroz šumu kao pijani i udarajući temenima o emajlirani sud kad god bi im kolena klecnula ili noga zapela o koren ili natruli panj, šumom su lupali bas i činela, dok je kada gmizala ka zidom ograđenom dvorištu Bömilerove pustoline, do šupe u koju su dovlačili originalni ruski špirit s novosadske Detelinare, što su ga u kasarni vojnici koristili za dekonzervaciju nekakvog vražjeg raketnog sistema, pio si naskap te noći lupajući oštro čašom o drvo stola i tražio još, 'radije ćeš da oslepiš no to više da gledaš, 'šta to?', pitao sam te a glas mi je bio mek kao zvuk trenja pamuka o pamuk, 'ono što se iza onog zida valja', uzviknuo bi i opet začutao, pa tako redom, pio naskap, ja ponovo postavljao isto pitanje, dobijajući istovetan odgovor i tako do pola noći. Sećaš li se onog vajara što je te večeri sedeo s nama gledajući u ikonu Svetog Nikole na pomenutom zidu i poručivao preko šanka kelneru: 'Mali, a dobar mu je kimono, ja s dvojicom-trojicom ovakvih razgovaram svako večer kad pođem kući!?' Izuzev tebe, smejali smo se tome svi. Jovo Macić, sad živi u Crnoj Gori, na obali, jede presnu ribu koju lovi šiljkom na štapu i nakon dva delirium tremensa ne pije više; zarastao u bradu do pojasa hoda po vodi, kao Tolstojev božjak. Počeo si da pričaš negde iza pola noći, i to škrto, tvoje reči, kao korenje ostarelih drveta, morale su se s mukom čupati, bile su suviše duboko u tebi, toliko da ih ni sam više nisi pronalazio, ali, ipak, što ti je jezik bio deblji, to se više razvezivao. Reči su izlazile same, nekontrolisano, nalik na buncanje u groznici. Sećaš li se šta si mi rekao tad? Ustajao si od stola u toj krčmi iznikloj na Starom groblju i, pokazujući na goste, na to vašarište osobenjaka, pripit mi u poluglasu govo-

rio: 'Ako Mesija treba da dođe, moraće doći njima, jer nema drugih.' Pitao sam te odakle je ta rečenica. Odgovarao si, nekoliko puta, 'odande', ponovo pokazujući isti zid. U danima koji će uslediti uporno sam pokušavao da pronađem tu rečenicu u knjigama. A onda mi je Aleksandar Tišma, posle jedne promocije, kad sam mu postavio pitanje, doslovce odgovorio: 'Za nekog ko je s njim delio slične muke porekla bio bi podatak u biografiji da ne zna za tu Singerovu rečenicu iz pripovetke Sabat u Portugalu.' Velika je veza između ovog i onog sveta; dole i gore teku dve bujne i bučne reke, a one, po svoj prilici, nisu reke smrti već reke života. I jednu i drugu samo slutimo, zar ne? Jer gotovo oteščala od ponavljanja zvuči tvrdnja da niko ne može dokazati da je ovo oko nas život i da ne živimo smrt onih što koračaju s druge strane. Poznajemo se toliko dugo, a, zapravo, o tebi sam sve morao saznati sâm. Znao sam od početka da tvoja tvrdokorna povučenost predstavlja zid i da s tvojom pravom prirodom nema nikakve veze. Šta se uistinu dogodilo onog dana kada ste na malom provincijskom groblju sahranjivali tvog upokojenog oca? Ili je stvar možda počela dan ranije, kada si došao da ga vidiš? Postoji u jednoj tvojoj priči slika o mladiću koji ljubeći ledeno čelo mrtvog oca na odru oseća da u telu čije čelo upravo celiva nešto fizički nedostaje – nešto više nije prisutno. Čitava stvar tu započinje, zar ne? Lik onog mladića gradio si na sopstvenom liku. Dva dana, dva koraka koja će ti zauvek promeniti percepciju stvarnosti kroz koju prolaziš. Nadalje ćeš biti oprezniji u svojim zaključcima. No, o tome se ne može razumno govoriti, za to je potrebno iskustvo, ali i inteligencija nalik na Singerovu. Ni on nije verovao da su mrtvi zbilja mrtvi – zbog toga su oličenje naših najnepodnošljivijih mora. A da li je zaista tako? Nešto od energije duše sigur-

no ostaje na zemlji i kad s nje odemo; po svoj prilici, na početku svega stoji dvorana duša, zatim naš svet gde se duše razvijaju do svojih punih oblika, a potom, valjda, idemo dalje... U nekoj sokratovskoj varijanti rečeno: ako je život, nalik je ovome ovde, među drugim dušama navikli smo živeti, a ako je smrt, onda ionako nema ničega i nemamo se čega plašiti, sigurnost smrti ponekad liči na osećaj dobrog skrovišta u strašnom vremenu, što su samo druge reči za bezbednost i smirenje. Kao da je uopšte i važno gde... Ona Singerova pripovetka završava se jednim pitanjem: 'Verujete li u uskrsnuće mrtvih?' Takođe i jednim odgovorom: 'Oni nikada ni ne umiru.' Posle viševjekovne istorije naše civilizacije, koja je u ovo doba okrenula ćurak naopako, bilo bi do krajnosti riskantno ponovo potezati takav umetnički argument i duboko verujem da zato nikada nisi ozbiljnije pisao o tome te je sve ostalo u traljama rečenica s dvostrukim dnom, namenjenim onima koje smo u šali često nazivali 'rudarskom decom', a koji su voleli u tekst prodirati dublje, kad je to bilo moguće, i od samih stvaralaca. Međutim, tamo gde su i ti drugi zastajali u tumačenjima, ja sam otkrivao nove puteve svom istraživačkom poduhvatu. Moje su metode bile drugačije. Pozvao sam te da ponovo dođeš u ovaj atelje, koji si nekada toliko voleo, jer je došao čas da tu priču ispričamo dokraja. U dva glasa, zašto da ne, nisam nimalo posesivan i predajem ti svoja istraživanja, svoju priču kao pravom njenom vlasniku, a to i jeste samo tvoja priča, ti za nju zajmiš prava od velikog živopisca ljudskih sudbina...

Bio je to jedan od onih životnih trenutaka o kojima se javno gotovo nikada ne progovori i, nakon toliko godina, nemam o njemu ništa osobito da kažem, poput čoveka koji dugo i oprezno živi sa svojim opasnim

nedostatkom. Pokušavam da ga sastavim od delića nekog, čini mi se, gotovo tuđeg života – delića nalik na čestice zemljanog praha što su popadale po kaputu kojim sam se bio ogrnuo, jer je krâj u kom sam se zatekao namah osvojila jaka studen – a ne vidim ni jasnu svrhu ni potpun ishod onoga što činim. Nije dobro da svoju nesreću podižemo u visinu; na kraju ona sviska može pogledati u tonzure na našim temenima, dok ćemo se mi pod njom kretati kao o konce obešene lutke, izgubljeni u prostoru između racionalnog i iracionalnog. Ne mogu ni progovoriti o tome a da mi telo ne protrese ledena drhtavica prouzrokovana strahom od banalnosti, od onoga što nikada u ozbiljna svedočanstva nije ušlo a da ne bejaše razlog ljudskom podsmehu. Čini mi se da je čitav naš život sačinjen od časova učenja u kojima preuzimamo nauk civilizacije i njene filozofske domete i, nakon svakog od njih, od časova kad nas vlastito iskustvo, pak, odvodi u drugom pravcu. Iz naših organskih polemika s dometima ljudskog poimanja stvarnosti stvoreni su, izgleda, sami vrhunci našeg saznanja. Slegnuvši ramenima, u jednom naročitom času, moramo otvoriti olupanu zamandaljenu kasu svojih progutanih uspomena, oslobodivši se tereta koji dugo i sa zebnjom teglimo kroz život. Evo šta se dogodilo. Na sahrani svog oca, godine 1993, doživeću nešto što nadilazi čula, u šta nikada dokraja neću poverovati. Dlanovima pripijenim uz kamenu ploču groba gotovo naslonjenog na onaj za koji su raku, koji sat ranije, iskopali za moga u večnosti počivšeg oca – groba nepoznate starije ženske osobe čije je telo dopremljeno odnekud sa strane, a prema njenoj vlastitoj želji, kako se pričalo, zaveštanoj testamentom, da bude sahranjena na malom prigradskom groblju u provinciji (što je izazvalo protest